

Jordi Esteve Rubió Coromina (Becari FI-B de la Universitat de Girona)

La documentació d'arxiu, base del treball de tot historiador, esdevé un tronc sec fins que no es teixeixen els lligams del document amb el seu context històric dins d'un marc narratiu que doni sentit al conjunt. Aquesta ha estat la tasca realitzada per Josep Calvet en relació a les xarxes clandestines d'espionatge que actuaven a la província de Girona durant la Segona Guerra Mundial. Dins d'un treball molt més ampli que posa de relleu el salvament de moltes persones -sobretot jueus- a través dels Pirineus, Josep Calvet estableix quina va ser l'actuació de l'*Intelligence Service* als Pirineus gironins així com els seus llaços amb la població local, gens menyspreables.¹

Així, gràcies a aquest estudi avui podem conèixer i, sobretot, interpretar la documentació de la Companyia Churchill, una xarxa d'espionatge a gran escala organitzada per l'*Intelligence Service* i el *Deuxième Bureau* a través del consolat anglès de Barcelona, que tenia diferents agents a la Garrotxa, l'Empordà i el ves-sant francès dels Pirineus.² La Companyia Churchill, anomenada així per la policia franquista espanyola, era responsable del pas clandestí d'homes, documents i capitals.³ Amb l'objectiu principal de procurar un sistema de salvament de persones a través d'Espanya, els serveis d'intel·ligència britànics s'ajudaren del coneixement del territori pirinenc que tenien guies i contrabandistes de la regió per crear una organització que conduïa tots els refugiats al consolat britànic de Barcelona. Des d'aquí es procedia a la repatriació a Anglaterra a través de Portugal de tots els evadits. Paral·lelament, també s'havia estructurat un acurat servei d'informació i espionatge que enllaçava la resistència francesa i els agents anglesos instal·lats a Espanya.

Ara bé, l'*Intelligence Service* disposava d'altres serveis que actuaven a Espanya en els mateixos anys. De fet, l'ambaixada de Gran Bretanya a Madrid va tenir un

paper molt destacat en el salvament de molts refugiats que pogueren ser conduïts a Anglaterra. L'ambaixador anglès a Madrid, Samuel Hoare, comenta que 30.000 persones travessaren la península Ibèrica i arribaren a Portugal gràcies a la seva ambaixada. Com diu Josep Calvet, els serveis d'intel·ligència britànics estaven dividits en diverses estructures que controlaven diferents camps d'actuació. En primer lloc, el conegut MI6 era l'òrgan responsable d'interceptar i des-

Cèdula personal de Francesc Foz Casarramona.
Font: ACRMP, Sumarissim 29.480

codificar els missatges de l'enemic i d'organitzar les xarxes clandestines d'informació. El SOE, creat el 1940 per Winston Churchill a fi d'actuar en accions de sabotatge darrere les línies enemigues, es dedicava a tasques de formació i coordinació dels agents secrets i els grups de resistència locals. I, en darrer lloc, l'MI9 s'encarregava de l'evasió dels refugiats. Creat el setembre de 1939 amb la missió de repatriar els aviadors i soldats aliats que es trobaven en territori enemic, aquest servei va disposar d'agents a Madrid, Barcelona i Bilbao. El preu dels rescats era de 40 lliures per un oficial i de 20 per un soldat. Un dels agents britànics amb més activitat per al rescat de persones a través de la frontera pirinenca fou Paul Howard Dorchy, militant de Falange abans de la Guerra Civil Espanyola i oficial de requetés durant la guerra.⁴

Però, més enllà del complex servei d'evasió i espionatge britànic també existia qui actuava per compte propi per facilitar l'evasió de fugitius. Aquest és el cas de Mr. Parent, agent de duanes francès vinculat al

1 J. CALVET, *Les muntanyes de la llibertat. El pas d'evadits pels Pirineus durant la Segona Guerra Mundial, 1939-1944*, Barcelona, L'Avenç, 2008.

2 L'*Intelligence Services* o *Secret Intelligence Services* (SIS) és la denominació que prenen els serveis militars d'informació britànics. Durant el període d'entreguerres són rebatejats amb el nom de MI6, és a dir, *Military Intelligence*, secció 6. El *Deuxième Bureau* és el nom que es dona als serveis d'informació de l'exèrcit francès en referència al *Deuxième Bureau* de l'Etat-major général, del qual formava part.

3 Creiem que Companyia Churchill és el nom real que tenia l'organització clandestina destapada per la Guàrdia Civil.

4 J. CALVET, *Les muntanyes de la llibertat...* op. cit., pàg.48.

Partit Comunista. Mr. Parent, protagonista del llibre de Llorenç Torrent Cercant la llibertat, descriu així la seva actuació: “Vaig començar per salvar una o dues persones per setmana, de vegades cinc o deu i alguna vegada m’atrevia amb trenta. Sortia sempre amb servei de duaner, sol i de civil. Molt sovint, en servei benèvol, comandat. Demanava que em possessin de servei, perquè veia coses de molta misèria.” El novembre de 1942, quan es va produir l’ocupació total de França, va haver-hi una nova onada de refugiats, la majoria jueus i resistents que volien travessar els Pirineus. Segons Mr. Parent, “Molts van restar aparcats en hotels de la regió de l’Alta Cerdanya, on jo vivia. Eren trenta o quaranta i fins a un centenar de vells de 60 a 80 anys, els quals pagaven la seva estada.”⁵ Aquests, perseguits per la prefectura de Perpinyà, que havia advertit de la seva presència a Font-Romeu, van emprendre la fugida a la desesperada pels Pirineus.

“L’endemà, essent a dalt de la muntanya, de sobte, vaig advertir que tots els vells pensionistes sortien a la desbandada, igual que les rates abandonen el vaixell quan s’enfonsa. Pobres vells! Eren les quatre de la tarda, i quedaven encara dues hores escasses de dia. Els vaig indicar el camí per arribar al poble neutral de Llivia, tot deixant els seus equipatges a l’hotel. Llavors començaren la gesta, el marit, la dona amb un bastó qualsevol, amb vells i velles solitaris que els seguien, portant només les bosses de mà que més tard acabarien abandonant també pel camí. (...)Els alemanys van arribar unes hores més tard, amb la intenció de detenir-los. No hi van trobar ningú.”⁶

Entre les darreries de l’any 1942 i l’inici de 1943 són molts els estrangers indocumentats que es localitzen a les proximitats de la frontera. Només a tall d’exemple, el 22 de març de 1943 un grup de vuit anglesos detinguts a Camprodon són traslladats amb tren cap a Olot i Girona i destinats a la presó provincial.⁷ Així doncs, foren moltes i variades les experiències que facilitaren el pas clandestí pels Pirineus durant la Segona Guerra Mundial. Pel que fa a la Companyia Churchill desconeixem quan va començar a actuar tot i que a mitjan 1940 l’*Intelligence Services* ja havia estructurat un notable servei d’espionatge a Espanya. Ara bé, no és sinó a través de les autoritats espan-

yoles que podem seguir l’activitat d’aquesta xarxa clandestina de manera que la informació resta lligada als resultats de la investigació realitzada per les autoritats espanyoles. El primer informe que dona a conèixer la Companyia Churchill es troba en el fons del Govern Civil de Girona, dins dels anomenats expedients de fronteres. Està datat a Olot el 21 de març de 1942 i porta el segell de la 2a Companyia rural de la Comandància de la Guàrdia Civil 203 i la firma del capità Manuel Serena.⁸ En aquest informe de la Comandància de la Guàrdia Civil d’Olot es consigna la detenció de Francisco Foz Casarramona, excapità de l’exèrcit republicà de 26 anys d’edat i natural de Mollet del Vallès, tot i residir a França des del final de la guerra. El motiu de la detenció s’explica per la seva implicació en el pas clandestí d’estrangers i fugitius cap a Espanya junt amb la introducció a Espanya de documentació d’espionatge i diners en efectiu. Francisco Foz va ser detingut a Anglès el dia 11 de març de 1942, quan viatjava amb tren cap a Barcelona procedent d’Olot després d’haver entrat clandestinament a Espanya per Sant Llorenç de Cerdans.

Entre la documentació confiscada a l’excapità republicà, la Guàrdia Civil fa constar un paquet amb documents escrits en diferents idiomes i nombrosos croquis i plànols que ja s’havien detectat dies enrere a mans de dos canadencs que havien estat detinguts prèviament.⁹ També s’esmenta un sobre amb dos sobres més a l’interior i una carta dins de cada sobre escrites en castellà i “algunas palabras en idioma extranjero.” Hem de deduir d’aquesta darrera menció que la Guàrdia Civil d’Olot no va poder establir

8 AHG, Fons del Govern Civil de Girona, expedient de fronteres, 175 (1942).

9 Cal dir que sovint els francesos es declaraven canadencs quebequesos, per aconseguir – com diu Josep Calvet – “un millor tracte de les autoritats espanyoles i ser auxiliats per l’ambaixada britànica.” Vegeu J. CALVET, *Les muntanyes de la llibertat...* op. cit., pàg. 98. Segons l’informe de la Prefectura de la 203 Comandància de la Guardia Civil, els dos estrangers van ser localitzats per una parella de la Guàrdia Civil de Castellfollit el 10 de març de 1942. Es tractava de Blasczyk Czeslaw i Gelebowski Zigmunt, que en el moment de la seva detenció estaven en possessió de 3.620 francs francesos i 500 pessetes. Un dia després, l’11 de març, van ser detinguts per la zona de Peralada els estrangers Jackes Martinot, enginyer nascut a Mont-Real el 7 de març de 1914, i Peter [cognom no visible], oficial d’aviació britànic nascut a Londres el 1913. Per Sant Llorenç de la Muga es detingué el súbdit polonès Gorniak Wladiska, nascut a la província de Varsòvia el 1922. Vegeu: Arxiu de la Capitanía General de la III Regió Militar. Regió Militar Pirenaica (ACRMP), lligall 60824, sumari 29.480, foli 103.

5 Ll. TORRENT, *Cercant la llibertat. Anys perillosos*, Santa Pau, Grup Cultural i Esportiu Passabigues, 1998, pàg. 108.

6 Ídem., pàg. 114.

7 Els detinguts eren Huits Chamondely, Charles Chamondely, Peter Topouzian, Peter Molt, John Lambert, Alfonso Gasparin, John Gittels i Sim Gittels. Arxiu Històric de Girona (AHG), Fons del Govern Civil, expedient de fronteres, 14 (1943).

de quin idioma es tractava ni tampoc interpretar-ne el significat. La documentació anava acompanyada de 1.000 pessetes amb bitllets de 100 del Banc d'Espanya. Tot plegat s'havia de dipositar a la masia el Colomer, de la Vall de Bianya. En coneixement d'aquesta circumstància, el cos de la Guàrdia Civil va organitzar un operatiu per arrestar els implicats del mas Colomer tot procurant que confessessin ser els destinataris del paquet a fi de poder-los inculpar i interrogar. Segons l'informe policial, "se hizo llevar el encargo por un paisano de confianza, a la vez que se montó un discreto servicio en la inmediación de la casa. El paquete fué admitido por el hijo del colono, llamado Jose Salamo Triadu, de 26 años, soltero, natural de Oix, labrador, quien era el encargado de recogerlos y entregarlos a dos sujetos que dijo desconocer el nombre y domicilio, pero que son naturales del país, por hablar perfectamente el catalán, [...]".

D'aquesta manera va ser detingut Josep Salomó Triadú, acusat de ser l'enllaç de la Companyia Churchill a Espanya i de cobrar fins a 500 pessetes per rebre els paquets provinents de França a la masia del Colomer. Un cop rebia la tramesa Josep Salomó l'entregava a dos homes que la Guàrdia Civil no aconsegueix identificar. El mateix dia que es detenien el masover del Colomer també es va arrestar Margarida Brugada Vergés, ciutadana francesa veïna d'Olot i popularment coneguda com "la Morena". Se l'acusava d'allotjar a la fonda que regentava al carrer de la Parra número 9 d'Olot els individus que feien el trànsit de documents pels Pirineus i també alguns dels estrangers que passaven a Espanya per posar-se en contacte amb els seus consolats i repatriar-se als seus respectius països. Per aquests serveis rebia 200 pessetes per persona.¹⁰

Així, la investigació derivada de la detenció de Francesc Foz Casarramona conduí la policia a des-tapar una xarxa molt més àmplia amb nombrosos lligams tant a Espanya com a França. La documentació procedent de l'espionatge es preparava a Perpinyà mitjançant un periodista català, Jaume Sabater,

¹⁰ Josep Salomó Triadú era masover del mas el Colomer de la Vall de Bianya i no el propietari, com indica erròniament Josep Calvet. Vegeu: J. CALVET, *Les muntanyes de la llibertat...* op. cit., pàg. 54. Margarida Brugada Vergés tenia la ciutadania francesa, tot i ser nascuda a Sant Joan les Fonts, pel seu casament amb el súbdit francès Louis Saoul Trave, que amb la retirada republicana va passar a França i es va instal·lar a Bains de Malí, indubtablement Amélie-les-Bains. Cal precisar també que Margarida Brugada tenia al carrer de la Parra número 9 una botiga de comestibles no declarada on també servia àpat. Així, resulta habitual que atengués tot tipus de passavolants.

que fugí de Catalunya amb l'onada de refugiats de l'exili republicà de 1939. Jaume Sabater entregava la informació al cosí de Josep Salomó del Colomer, Joan Anglada Triadú, que sent resident de Costoges no tenia gaires dificultats per fer d'enllaç i entregar els documents al seu parent de la Vall de Bianya. Una vegada al Colomer dos desconeguts recollien els paquets per portar-los al consolat anglès de Barcelona.

El 9 d'abril la investigació ja havia donat un gir important i es trameteren al Govern Civil de Girona els

Fotografia del carrer de Sant Rafael a l'alçada del local del Saló Rosa (a l'esquerra de l'imatge)
Font: AIO. Col·lecció Josep Maria Dou Camps. 1923-1925.
Autor desconegut.

interrogatoris de les noves detencions, les d'Agustí Plujà Renart, el propietari del Saló Rosa, Luis Bueno de León i Pere Cassà Buch, acusats de participar en el pas clandestí d'"elementos sospechosos por la frontera y servir de enlaces para que estos llegaran hasta Barcelona."¹¹ Quatre dies abans, el 5 d'abril, ja

¹¹ Luis Bueno de León, confiter nascut el 1900 a Sant Jaume de Llierca, s'havia traslladat a Olot durant la Guerra Civil, al carrer de Sant Rafael, 23. Segons l'informe políticocial de l'Ajuntament d'Olot, provenia de Barcelona i va observar una bona conducta durant la guerra "pudiéndose conceptuar como simpatizante de la España del Caudillo." Pere Cassà Buch era un taxista olotí que versemblantment treballava juntament amb el seu germà Miquel Cassà Buch. Aquest darrer és qui pagava la contribució industrial per al transport de viatgers amb l'únic cotxe de quatre rodes declarat a la ciutat l'any 1942. La resta de vehicles, entre els quals s'hi troba el de Joaquim Brugada Vergés, germà de "la Morena", eren de dues rodes i, per tant, de tracció animal. Pere Cassà tenia la llicència de taxi des de 1930-33. Pels volts de 1942 tenia assignada una parada de taxi davant de l'edifici de l'antiga presó d'Olot, que més tard albergà els jutjats d'instrucció. El vehicle que utilitzava l'Ayano era un Chevrolet amb matrícula B-20043. Vegeu: AMO, Contribució industrial, 1941-1943 i Fitxer políticocial, Luis Bueno de León.

s'havia detingut Joan Anglada Triadú, veí d'Oix, a les proximitats del mas de la Muga (Llorona). Amb aquestes detencions la Comandància de la Guàrdia Civil d'Olot obtindria molta més informació de la xarxa clandestina de passeurs. Segons la declaració de Joan Anglada, el 1939 aquest es va refugiar a França i va instal·lar-se de masover a la casa Guilà, a Manés, dins del terme de Costoges, i allí va prendre contacte amb Madame Rose Fluvià, veïna de Sant Llorenç de Cerdans, que li proposà “un negoci que consistia en ponerse en contacto con guías españoles que acudían a la frontera a fin de introducir en España extranjeros huidos rojos y documentación sobre espionaje.”

Quan Joan Anglada entra a formar part de la xarxa clandestina, el Guilà passa a ser el punt de reunió dels guies, entre els quals se citen Busquets, Josep Guix i Pere Anglada, que van a recollir les persones que volen passar la frontera. Per cada refugiat que passava la frontera Joan Anglada rebia 300 pessetes, mentre que el seu cosí del Colomer n'obtenia 500 per rebre i entregar la documentació a Lluís Vallescà, pseudònim d'un advocat de Barcelona. El sou dels guies -tasca que realitzava preferentment Pere Anglada Triadú, germà de Joan Anglada i resident al Salomó de Sant Miquel de Pera- resultava força més elevat ja que es pagaven 1.500 pessetes per individu. La declaració de l'enllaç del Guilà també permet establir que la documentació clandestina no arribava només a través de la Muga sinó que era conduïda, en part, per altres vies, entre les quals cita les regions de Puigcerdà, Camprodon, Prats de Molló, Portbou i les Illes. D'aquesta manera, “las consignas que tenían para que los paquetes llegaran a Barcelona eran las de dividir una tarjeta con unos signos, de la que una mitad venía acompañada de los paquetes y se le entregaba al Salamo del Colomé de Vianya y la otra mitad se la quedaba la Madama Fluvià, ignorando por qué conducto llegaba a poder de los enlaces de Barcelona; [...]”. Aquest sistema feia que si una part de la documentació era descoberta no se'n pogués desxifrar el contingut global. Joan Anglada encara destaparia una darrera persona, es tracta de l'enllaç amb el taxista que conduïa els fugitius des de ca la Morena fins a Barcelona i que cita com un “sujeto de Castellfullit, llamado “Gustinet” el que en combinación con los guías es el encargado de avisar un taxi de Olot, cuyo taxista que no conoce es el que lleva hasta a Barcelona a los sujetos que conviene se pongan seguidamente al amparo del Consulado Inglés, por ser extranjeros, [...]” El taxista, que de moment no s'arriba a identificar, cobrava 2.000 pes-

setes per cada persona que traslladava a Barcelona.

L'interrogatori del guia i germà de Joan Anglada, Pere Anglada, situa un altre punt d'enllaç a la Garrotxa. Es tracta del mas Sayols de Riudaura, on residia Josep Salomó el 1941. Al mas Sayols Pere Anglada hi va adreçar diferents persones que havia guiat a través dels Pirineus. Una vegada allí, persones i documentació eren dirigits a Barcelona seguint el mateix procediment que al Colomer. Entre d'altres, Pere Anglada va introduir clandestinament a Catalunya el que era considerat un dels caps de l'organització, el periodista republicà Jaume Sabater. Alhora, era l'encarregat d'establir el contacte amb “Agustinet”, pseudònim d'Agustí Plujà Renart, un picapedrer de la Casanova d'Espigolé de Castellfollit de la Roca que no aixecava cap sospita perquè era militant de Falange. Agustinet, al seu temps, avisava de l'arribada de fugitius al propietari del Saló Rosa d'Olot, el qual era l'encarregat de transportar amb el taxi de l'Ayano, apel·latiu de Pere Cassà, les persones que havien de ser conduïdes a Barcelona. De tot plegat Luis Bueno de León declara saber-ne ben poc, atribueix els coneixements a Agustí Plujà, i es defineix com un simple amic que acceptà compartir el taxi que havia llogat per desplaçar-se a Barcelona amb un hipotètic familiar d'Agustí Plujà que li pagaria 500 pessetes a fi de sufragar una part del desplaçament amb el taxi de l'Ayano. Per la seva banda, Pere Cassà Buch, l'Ayano, només declara haver transportat en una sola ocasió Luis Bueno de León a Barcelona, acompanyat d'un individu que recollí a l'Hostal de la Figa de Castellfollit de la Roca i amb el qual Luis Bueno no va intercanviar cap mot al llarg de tot el viatge. Així mateix, diu desconèixer la identitat de l'acompanyant i on es dirigí una vegada a Barcelona.

Davant d'aquestes declaracions, algunes de contradictòries, la Guàrdia Civil decideix detenir tots els implicats. L'informe que el capità instructor del cas, Manuel Serena, elabora per entregar al governador civil denota que malgrat les declaracions de Pere Cassà Buch i Luis Bueno de León, autoexculpatòries, aquests són considerats com a implicats en el cas igualment com Agustí Plujà, que jutgen coneixedor del trànsit clandestí de persones per la frontera per bé que accepten que no tenia informació sobre el pas de documentació relacionada amb les defenses de la frontera espanyola. En aquest punt la Guàrdia Civil fa una deducció poc fonamentada sobre la documentació clandestina de la Companyia Churchill. S'acaba sense proves concloents que s'introdueixen a Espanya

“elementos de gran relieve dentro de la organización, a los que después acompañan nuevamente a Francia con documentación que obtienen en España, relativa, según parece, a nuestra situación militar y demás datos que puedan interesar”.¹² Respecte a Margarita Brugada, ingressaria a la presó de dones de Barcelona el 24 de març de 1942 acusada de còmplice i encobridora d’individus dedicats al contraban, al pas clandestí de persones a través de la frontera i a l’espionatge. Per últim, Joan i Pere Anglada són considerats dos elements de pes dins de l’organització, amb contacte amb la cúpula, on situen Rosa Fluvià i Jaume Sabater. Amb totes

Fotografia de carnet de Pere Cassà Buch
Font: AIO. Llicències municipals

aquestes detencions es tancava la investigació referent a la branca garrotxina de la Companyia Churchill.

A mitjan abril de 1942 la investigació es va desplaçar envers els implicats de la Ciutat Comtal. A Barcelona es cercà infructuosament Lluís Vallescà, advocat responsable de recollir la informació que arribava primer al mas Sayols de Riudaura i després al Colomer de la Vall de Bianya. Lluís Vallescà, que suposadament vivia a la plaça Urquinaona número 8, ben a prop de les dependències del consolat britànic de Barcelona, devia haver disposat aquesta adreça per esquivar la policia ja que per sorpresa de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona en l’edifici esmentat hi residien tres advocats de reconeguda adscripció al règim. Ni més ni menys que Mario Felip Abadal, tinent auditor de Guerra; Telesforo Sextelo Ochoa, assessor jurídic de la Direcció General de Seguretat, i l’advocat i notari José Antonio García de Castro. A finals de juny, però, la investigació dóna un gir. Per motius que no s’expliciten en els informes policials, des de la Direcció General de Seguretat de Madrid s’elabora una

¹² AHG, Fons del Govern Civil, expedient de fronteres, 175 (1942), pàg. 4.

nota on es diu que l’advocat Lluís Vallescà en realitat es diu Lluís Serres Descàrrega i ha pogut ser localitzat i detingut i es troba a la presó cel·lular de Barcelona.

D’altra banda, la continuació de l’interrogatori a l’excapità republicà Francisco Foz Casarramona destapa els punts de contacte establerts a la ciutat de Barcelona juntament amb els enllaços de la capital. Segons Francisco Foz, una vegada a Barcelona, tenia la missió de dirigir-se a un local de la Rambla de Catalunya, anomenat “Ràdio Sevilla” perquè l’indret on es comentaven els famosos partides de guerra del general Queipo de Llano durant la Guerra Civil.¹³ En aquest lloc tan insospitat els enllaços de la frontera es posaven en contacte amb un estudiant universitari anomenat “Espriu” per informar-lo de l’arribada de documentació al Colomer que calia anar a recollir. Juntament amb “Espriu” s’anomenen altres universitaris com Fortuny, Picas i Gracés i un dentista de Barcelona, dels quals no es donen més referències.

Fins aquí arriba la investigació duta a terme per les autoritats civils ja que l’afer serà posat a mans de la jurisdicció militar. El seu màxim responsable, el general de la Divisió 42 de l’Estat Major de l’Exèrcit, nomenarà Leopoldo Castán Saenz de Valluerca, tinent coronel jutge permanent de Causes de Capitania General, jutge instructor del sumaríssim número 29.480 contra Joan Anglada i vuit implicats més pels delictes de pas clandestí de la frontera i espionatge. La instrucció del cas es va iniciar el 7 d’abril de 1942.¹⁴

Els informes de la investigació i els interrogatoris que acompanyen el sumaríssim aclareixen l’entramat de relacions entre els diferents encausats i donen fe de l’actuació de la Guàrdia Civil, pel desmantellament de la Companyia Churchill. En paral·lel, es constata la importància de la documentació clandestina que es trametia al consolat anglès de Barcelona.

Així, Francesc Foz Casarramona, que es dreçava com un element clau a ulls de la Guàrdia Civil, esdevé amb l’evolució de la investigació un mer comparssa. L’excapità republicà era un estudiant de medicina quan va esclatar la Guerra Civil Espanyola. Aleshores

¹³ Identifiquem aquest local amb el Cafè Sevilla, establert a la Rambla de Catalunya, 16, de Barcelona, que probablement va tancar les seves portes l’any 1951. Amb tot, en una altra declaració del capità Foz Casarramona aquest esmenta un establiment situat davant del Cafè Sevilla com el punt on es trobava l’anomenat “Espriu”.

¹⁴ ACRMP, lligall 60.824, sumaríssim 29.480.

decideix presentar-se com a voluntari i s'incorpora a la columna Durruti. Durant el conflicte actua de sanitari de la Creu Roja fins que és ferit greument en un bombardeig a Bujaraloz. Recuperat de les ferides rep el títol de practicant a Barcelona, obté la plaça d'auxiliar facultatiu. Després de ser nomenat capità és afectat a Sitges i posteriorment a la Clínica Psiquiàtrica de Martinet. Amb l'arribada de la retirada republicana passa la frontera cap a França, on presta serveis als hospitals francesos que acullen els refugiats espanyols. Primer a l'Hospital de Sang de la Tor de Querol i posteriorment a Seta i Besiers. En aquesta darrera localitat entra en contacte amb Jaume Sabater, que aleshores treballava a les oficines de l'hospital de Besiers. Precisament, a través de Jaume Sabater obtindrà els documents falsos i el guia per entrar a Espanya. Ara bé, el seu objectiu es limitava a assistir al part de la seva muller, Omneya Tewfik Khalil, una ciutadana egípcia filla del vicepresident de la cambra de diputats egípcia. Per tant, el movia un interès particular i no formava part de la xarxa d'espionatge i pas de persones per la frontera. En qualsevol cas, el recorregut traçat per l'excapità republicà és idèntic al de la resta de persones que eren introduïdes clandestinament a Espanya.

Francesc Foz Casarramona es va dirigir – com li havia indicat Jaume Sabater – a Sant Llorenç de Cerdans, a la residència de Rosa Fluvià, i des d'allí va poder prendre contacte amb el guia que el conduiria a Espanya. El guia, anomenat Busquets, el va conduir fins a un punt de la carretera entre Figueres i Olot, des d'on van agafar un òmnibus fins a la capital de la Garrotxa, i es van dirigir a ca la Morena per menjar. Després, el mateix guia l'acompanyà fins a l'estació de tren per traslladar-se a Barcelona. A més, el guia i Francesc Foz van aprofitar el mateix viatge per portar un paquet al Colomer de la Vall de Bianya amb documentació dels serveis d'espionatge aliats.

Per bé que Francesc Foz no és un dels membres de l'organització, sí que aporta una informació clau dels seus integrants. A través de la declaració que fa al tribunal militar es determina la residència de Jaume Sabater, establert a la Rue Vallespir número 4 de Perpinyà. Alhora, es creu que Sabater rebia quantitats importants de diners de l'ambaixada de Mèxic. També s'evidencia el contacte que tenia amb diferents ciutadans estrangers que s'allotjaven a l'Hotel Sansa de Perpinyà, durant la Guerra Civil espanyola el punt de pas preferit pels desertors de l'Espanya republicana, i aleshores un punt de trànsit d'informadors i evadits. Probable-

ment la laxitud dels propietaris a l'hora d'inscriure els seus clients al llibre de registre afavoria el pas de tot tipus d'individus que volien passar inadvertits.

L'advocat Lluís Serres Descàrrega era una altra de les falses esperances de la investigació per detenir un dels principals responsables de la xarxa d'evasió. Després de ser detingut el 17 de juny de 1942, Lluís Serres declara que va entrar a França amb la retirada republicana i que des d'aleshores havia residit a Tolosa de Llenguadoc. Desitjant tornar a Espanya s'havia posat en contacte amb un individu anomenat "Mariano" que tenia bones relacions amb guies i contrabandistes. Aquest li va indicar que es dirigís a Madame Fluvià de Sant Llorenç de Cerdans. Allí el fill de Rosa Fluvià el va conduir a la casa de Joan Anglada, qui li va facilitar el pas de la frontera a canvi de 700 pessetes. El pagament, però, es va efectuar un cop Lluís Serres va ser a Barcelona. Des d'aquí va girar 300 pessetes a Pau Planas, el qual les havia d'entregar al guia, Joan Anglada. Lluís Serres va ser processat el 29 d'agost i va rebre la llibertat provisional el 16 d'octubre del mateix any. Respecte a Pau Planas, es va considerar que la seva intervenció en els fets no induïa a delictes ja que havia denunciat els fets juntament amb Josep Guix, el confident de la Guàrdia Civil.

Després d'escoltar aquests testimonis, les autoritats estaven convençudes que Rosa Fluvià i Jaume Sabater eren dues peces fonamentals de la Companyia Churchill. Per aquest motiu es va decidir parar una trampa a Rosa Fluvià perquè traspasés la frontera i així poder-la detenir. L'operació, que comptava amb l'ajuda d'un confident que havia estat un dels enllaços de Rosa Fluvià, no va fructificar per les sospites d'aquesta després de la detenció dels germans Anglada Triadú. Segons l'informe del comandant de la Guàrdia Civil de Castellfollit de la Roca, Julián Prieto, "no pudo aprovecharse el truco para proceder a la detención de la Rosa, complicada plenamente en asunto de espionaje." A partir d'aleshores Rosa Fluvià va trencar totalment el contacte que tenia tant amb Josep Guix, el confident de la Guàrdia Civil, com amb Pau Plana Vila, un taxista de Montagut que també estava en relació amb Josep Guix i va col·laborar amb la investigació policial.¹⁵

Així s'escapa la possibilitat d'arrestar a qui es considerava un dels contactes amb el 2è Bureau per al pas clandestí de persones i documentació d'espionatge per la frontera. Finalment, doncs, es va celebrar un consell de guerra contra Pere i Joan An-

15 ACRMP, lligall 60.824, sumari 29.480, foli 115 revers.

glada Triadú, Josep Salomó Triadú Agustí Plujà Renart, Luis Bueno de León i Margarita Brugada. Després de l'exposició de les proves i les declaracions dels inculpats, el fiscal va reclamar una pena de dotze anys de presó per als germans Anglada, vuit anys de presó per a Josep Salomó, quatre per a Agustí Plujà i Luis Bueno i dos per a Margarita Brugada. Per al fiscal, els fets constitueixen un “delito complejo continuado de ESPIONAJE cometido en España en tiempo de Paz pero en beneficio de una Nación beligerante”. El fiscal basa la seva acusació en l'article 8 de la Llei de Seguretat de l'Estat, però la defensa sosté que aquest article no tipifica com a delictes el pas de la frontera i només preveu la pena per espionatge per als que actuen “con el fin de perjudicar la autoridad del estado o comprometer la dignidad o los intereses vitales de España.” Resulta difícil acusar els imputats d'espionatge sense obrir una esquadra a la neutralitat d'Espanya durant la Segona Guerra Mundial quan els documents en qüestió fan referència exclusiva a les potències bel·ligerants.¹⁶ Així, la defensa dirigida per Melchor Baixàs de Palau advoca per l'absolució de tots els encausats a excepció dels germans Anglada i Josep Salomó, per als quals demana una pena de dos mesos d'arrest major. L'argumentació de l'advocat de la defensa es vesteix sobre la base de l'existència de jurisprudència. Concretament, en una sentència del Tribunal Suprem de març de 1942 en què es conclou que segons l'article 230 del Codi de Justícia Militar “este precepto se refiere a delitos de espionaje cometidos en España, pero en beneficio de una nación beligerante, lo que debe entenderse en el sentido de que los datos obtenidos y suministrados por el espía no afecten a los intereses españoles de un modo directo.”

La sentència, que no es va produir fins al 29 d'octubre de 1943, feia cas omís de les al·legacions de la defensa i conclou que l'actuació dels tres principals acusats era constitutiva d'un delictes d'espionatge pel ja citat article 230 del Codi de Justícia Militar. A més, se'ls atribuïa un delictes contra la seguretat de l'Estat penat a l'article 8 de la llei de 29 de març de 1941. Per tot plegat, els germans Anglada són condemnats a vuit

anys de presó i Josep Salomó a cinc.¹⁷ En referència a la resta d'acusats es declarava la seva lliure absolució. Margarita Brugada Vergés va ser alliberada el 19 d'octubre de 1942 perquè només podia ser acusada de dedicar-se a “alojar en su casa a cuantas personas le son presentadas por sus amigos.”¹⁸ Luis Bueno de León i Pere Cassà, que havien fet el trajecte amb taxi fins a Barcelona amb un individu estranger que no coneixien i havien percebut 600 i 500 pessetes respectivament, també van ser posats en llibertat. Amb tot, l'interrogatori de Pere Cassà explicita que en arribar a Barcelona va aturar el taxi al bar Clàssic del carrer Diputació, a la proximitat del consolat britànic de Barcelona. Luis Bueno va voler amagar aquest detall i va insistir a Pere Cassà perquè declarés que s'havia aturat en un altre indret. Així doncs, resta un dubte sobre l'exculpació de Luis Bueno i potser per aquest motiu el fiscal demanava 4 anys de presó per a aquest acusat. Agustí Plujà Renart, l'enllaç entre Joan Anglada i Luis Bueno de León, que durant el judici va presentar una declaració jurada al·legant la seva bona conducta durant la Guerra Civil tot esgrimint el seu pas per l'Espanya blanca, també va resultar absolt.¹⁹

Amb aquesta sentència la justícia franquista feia manifesta la seva actuació interessada en funció de les circumstàncies. Tal com ho havia expressat l'advocat de la defensa, Melchor Baixàs de Palau, la jurisprudència existent hauria hagut d'eximir els inculpats d'una pena superior als quatre mesos de presó i, en canvi, s'imposaven fins a vuit anys de presó als principals inculpats. Aquesta doble vara de mesurar s'explica perquè en la sentència a la qual fa esment la defensa, i a diferència dels membres de la Companyia Churchill, l'acusat havia actuat clarament contra els interessos de l'Estat ja que s'havia procurat informació sobre les forces i la defensa militar d'Espanya per tal de subministrar-la a una potència estrangera.

¹⁷ Segons el certificat de l'acta de defunció present en el sumari 29.480, Joan Anglada Triadú mor a la presó cel·lular de Barcelona el 19 de desembre de 1943, dos mesos després que fos dictada la sentència. En canvi, un comunicat del 23 d'octubre de 1945 del Servicio Público de Pompas Fúnebres de la Casa Provincial de Caridad de Barcelona fa constar que Joan Anglada va morir a la infermeria de la presó cel·lular de Barcelona el 18 de setembre de 1943. Un tercer document dona la data de 18 de desembre, cosa que fa encara més difícil determinar la data exacta de la mort. Els altres dos penats, Pere Anglada i Josep Salomó, van ser indultats de la pena que els restava per complir el gener de 1947. ACRMP, lligall 60.824, sumari 29.580, foli 195.

¹⁸ Ídem.

¹⁹ Ídem., folis 145-146.

¹⁶ ACRMP, lligall 60824, sumari 29.480, pàg. 153-154.

La sentència estableix, doncs, que els condemnats s'han confabulat amb potències estrangeres per comprometre els interessos vitals d'Espanya. Però, si s'ha de creure l'informe que descriu la documentació perquisicionada a la masia el Colomer, no sembla que aquesta pugui perjudicar en gran mesura els interessos espanyols si no és perquè el franquisme jugava a una falsa neutralitat en benefici de les potències de l'Eix. El jutge instructor de la causa contra la Companyia Churchill certifica que els documents localitzats, redactats en francès, alemany i polonès, fan referència a obres de fortificació de la costa francesa i belga (zona del canal de la Mànega) amb un notable detall. S'esmenten les obres de fortificació, els emplaçaments de les defenses antiaèries i se senyalen els punts d'importància militar, les fàbriques de material de guerra i de productes químics amb la precisió dels punts més vulnerables per a la realització d'actes de sabotatge i, fins i tot, es descriuen els processos de fabricació i el nombre d'obrers. Així mateix s'indiquen els emplaçaments dels aeròdroms, les seves defenses antiaèries, les carreteres d'accés, etc. Respecte als agents, es localitza un document amb la relació de francesos, belgues i polonesos amb les notícies d'interès militar que han facilitat. Entre les informacions més importants destaquen un pla d'organització i concentració d'oficials i tropa procedents de l'exèrcit polonès que residien a la França lliure, així com els informes del transport de mercaderies a través de la frontera francoespanyola i la clau dels agents encarregats de les informacions a França, Bèlgica i Alemanya. Tota aquesta informació, que les autoritats espanyoles consideren de "grandísimo interés por su importancia internacional", és reclamada per l'Estat Major de l'Exèrcit. Probablement és la importància dels documents allò que fa més elevada la pena, malgrat que aquests no haurien de tenir cap influència per un país que s'havia declarat neutral.

La falsa neutralitat de l'Estat espanyol durant la Segona Guerra Mundial es fa evident emetent una sentència contra unes activitats que, per bé que clandestines, no l'afecten en res. D'aquesta manera l'Estat s'introdueix com a part activa del que la mateixa sentència descriu com un tema d'importància internacional. L'única falta comesa pels inculpats, que no delictes, és la d'haver franquejat la línia fronterera sense autorització. Per tant, l'interès de les autoritats espanyoles per aquest cas no s'explica si no és per una voluntat activa d'afavorir la causa de les potències de l'Eix. No en va, ja s'ha vist com s'arriba a produir un intent frustrat de detenció de Rosa Fluvià,

una ciutadana francesa. Aquesta política conduirà el franquisme a un tracte desigual dels refugiats. A partir del 1943, tots els homes en edat militar —entre els 18 i els 40 anys— eren ingressats al camp de concentració de Miranda de Ebro, mentre que la resta podien quedar lliures de residir temporalment a Espanya si disposaven de recursos propis. Altrament, eren ingressats en presons o camps de concentració. Tal com apunta Josep Calvet, les protestes pel tracte que rebien els estrangers per l'Estat espanyol foren incessants. Notòriament pel que respecta al camp de concentració de Miranda de Ebro, repetidament criticat per la falta d'higiene i d'una bona alimentació.²⁰

En suma, l'anàlisi de la Companyia Churchill com un estudi de cas dóna prou indicadors de l'actitud desplegada pel règim franquista davant del pas de persones i informació a través dels Pirineus. Una actitud caracteritzada per una ombra de neutralitat que no amagava un interès per evitar que Espanya esdevingués un punt d'enllaç de la documentació clandestina obtinguda a França pels aliats. Tot plegat contrasta notòriament amb l'acollida que reberen els partidaris de l'Eix al final de la Segona Guerra Mundial. Si els aliats sovint amagaven la seva identitat utilitzant una nacionalitat falsa per poder sortir d'Espanya i evitar els camps de concentració, els partidaris de l'Eix en arribar a Espanya s'adreçaven a la primera comissaria per declarar-se refugiats polítics i reclamar l'empara del govern per poder residir a Espanya.²¹

***Article realitzat amb el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya i del Fons Social Europeu. Agraïco al personal de tots els arxius consultats la seva bona disponibilitat i l'ajuda incondicional per localitzar la informació que oferim en aquest text.**

20 J. CALVET, *Les muntanyes de la llibertat...* op. cit., pàg. 70-76 i 153-159.

21 AHG, Fons del Govern Civil, informes de fronteres, caixa 902, exp. 2393. Per il·lustrar aquests fets utilitzem el cas particular de Pierre Auriol, un francès estudiant de mecànica de 25 anys d'edat que es va allistar voluntàriament a l'LVF, la Legió de Voluntaris Francesos. El 1945 va ser fet presoner i després de la celebració del consell de guerra va ser condemnat a mort per rebel·lió. Després d'aconseguir evadir-se de París es va dirigir fins a Prats de Molló per on va poder passar a Espanya pel Coll d'Ares. En arribar a Camprodon es va presentar a les autoritats espanyoles declarant que "su deseo es de quedarse a residir en España en calidad de refugiado político, si ello le es permitido." Entre 1941 i 1945 30.000 francesos van combatre al costat de les tropes alemanyes amb l'LVF. Sobre aquesta qüestió vegeu: P. GIOLITTO, *Volontaires français sous l'uniforme allemand*, París, Perrin, 1999.